

ETNIKAI–NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET

1014 Budapest, Úri u. 53.; 1250 Budapest, Pf. 33.

Tel.: 224–6790, fax: 224–6793

E-mail: titkarsag@mtaki.hu; honlap: www.mtaki.hu

AZ INTÉZET 2008. ÉVI TUDOMÁNYOS TERVE

Az Intézet 2008. évi munkatervében megjelölt feladatok szervesen épülnek rá a korábbi kutatásokra és intézetfejlesztési, együttműködési programokra. Ezzel együtt az Intézet végleges 2008. évi kutatási programját jelentős mértékben befolyásolják majd a pályázati eredmények, a hazai kormányzati megbízások, valamint a nemzetközi együttműködésben kínálkozó egyéb lehetőségek.

1.1. NEMZETKÖZI DISZCIPLINÁRIS ALAPKUTATÁSOK

1.1.1. Az Etnopolitikai modellek Európában¹ című kutatási programban a nyugat-európai – Olaszország, Nagy-Britannia, Finnország – etnopolitikai modellek elemzésére kerül sor, valamint egy adatbázis elkészítésére a kisebbségpolitikai pártokról, programjaikról. Az év végén nemzetközi konferencia zárja a kutatási programot.

1.1.2. Változó nemzeti diskurzusok: az azonosságról és a különbségekről magyar állampolgárok és kisebbségben élő magyarok viszonyában című kutatás egy egyéni OTKA kutatás empirikus adatfelvételét köti össze a témához tartozó specifikus kérdések kutatásával. A kutatás főbb kérdései: Minek hatására történik és milyen irány(ok)ba a nemzetfogalom változása? Hogyan reagálnak a nemzetfelfogások, a nemzetről való diskurzusok a közelmúlt politikai folyamataira, például Magyarország és a környező országok európai uniós csatlakozására? Milyen hatások, kölcsönhatások és divergenciák vannak az elit(ek) által reprodukált diskurzusok között – a kisebbségi magyar elit és a magyarországi pártelitek és média elitek viszonylatában –, valamint a nyilvános és a mindennapi beszéd között? A nemzetről való diskurzusok egyik kulcsmomentuma a kisebbségek, másságok megalkotása. Ezt a kérdést a különböző alteritások szempontjából, illetve az alteritások egymásrahatása szempontjából vizsgálja a kutatás. A kutatásnak fontos része a közös műhelymunka, amely a kutatás kérdéseit, módszereit, majd eredményeit hivatott megvitatni. Az előző évben a kutatás koncipiálása, az egyes kutatási témák, terepek, határidők kijelölése, valamint a kutatás elméleti és módszertani keretének meghatározása megtörtént. 2008-ban az empirikus adatfelvételre kerül sor.

---

¹ A kutatást az OTKA támogatja.

1.1.3. Ukrajna politikatörténete 1991-től napjainkig. A tervezett kötet az elmúlt 15 év történéseit foglalná össze, részben ukrainai – kijevi, lemergi, ungvári –, részben magyarországi szakértők közreműködésével, s olyan kérdésekre igyekezne választ adni, mint: Ukrajna politikai berendezkedésének változásai, a társadalmi és gazdasági átalakulás folyamata, a törvényhozó és végrehajtó hatalom működésének módja, pártviszonyok, gazdaság, energiapolitika, biztonságpolitika, nemzetiségpolitika változásai, Ukrajna és Oroszország viszonya, Ukrajna és az EU viszonya, Ukrajna és Magyarország viszonya, illetve Kárpátalja átalakulása Ukrajnában.

1.1.4. A budapesti kormányzatok magyarságpolitikája. A kutatás egyik része a két világháború közti budapesti kormányzat határon túli magyarsággal kapcsolatos támogatási rendszerének vizsgálatára, a magyar–magyar kapcsolatok és a nemzetközi kisebbségvédelmi folyamatok kölcsönhatásainak elemzésére irányul. Az 1931 utáni időszakban vizsgálja a határon túli magyar szervezetek támogatásának mikéntjét, valamint a Vezérkari Főnökség környező országokban folytatott tevékenységének összefüggéseit. Egy másik iránya a Kádár-korszak külpolitikáján belül vizsgálja a határon túli magyarok problematikáját a szomszédországi kapcsolatrendszerben. A harmadik irány pedig az 1989 utáni kormányzati politikát és a magyar–magyar viszonyt vizsgálja a támogatáspolitikán túl, döntően a konfliktusokat és a beszédmódokat elemelve.

1.1.5. Pozíciók a változásban. A kutatás célja a határon túli magyarság társadalmi, politikai, intézményi pozícióinak vizsgálata négy országban – azok szerkezetei sajátosságai szerint –, majd az elkészült elemzések és esettanulmányok alapján összehasonlító értelmezések készítése. A kutatás főbb kérdései: Hogyan változott meg 1991/1992–2001/2002 között a határon túli magyarság iskolai végzettsége és gazdasági aktivitása illetve foglalkozási szerkezete a népszámlálási adatok szerint, települési, regionális elemzési szinten? Hogyan alakultak a határon túli magyar politikai szervezetek (Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia) választási eredményei a parlamenti és a helyhatósági választásokon 1990–1996 között? A magyar lakta településeken, hogyan alakult a választói magatartás? Hogyan történik és miként hasznosul az egyes országokban a magyar(nak tekintett) oktatási, közművelődési illetve közgyűjteményi intézmények állami és önkormányzati finanszírozása? A 2010-ig tartó kutatás során ebben az évben elkészül 4 adatbázis és 5 esettanulmány.

1.2. NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS ALAPKUTATÁSOK

1.2.1. Német emlékezetrégiók Közép-Európában (2008-2010). A kelet-közép-európai németek immár több mint 60 éve megtörtént elűzése, kitelepítése óta a politikai viszonyok és a demográfiai változások függvényében folyamatos a németek kapcsolattartása az óhazával. A kitelepítés nem törölte el az évszázados német jelenlét nyomait a helyi és regionális kulturális örökségben: tájhasználatban, épített környezetben, mentalitásban, folklórban, nyelvhasználatban és kulturális emlékezetben hangsúlyos a német hagyomány transzparenciája. A kutatás – amelyet nemzetközi együttműködésben kívánunk megvalósítani – arra keresi a választ, miként marad meg vagy szerveződik újjá városokban, történeti identitásrégiókban, kistérségekben, falvakban ez a történeti német minta és mire lehet használni, mire használják. A kutatás nem is annyira a németekről vagy a hazalátogató kitelepítettekről és leszármazottaikról szól, mint inkább a helyi nem német lakosságról, akikben fennmaradt, kialakult, de módosult is egy kép a németekről. Fontos kérdés, hogy miként él tovább a németek képe, példája a helyi emlékezetben, hogyan örökítődnek tovább német identitásminták, miként épülnek be a lokális identitásrepertoárba a németnek gondolt

értékek, hagyományok, a helyi nem német utódlakosság mely értékeket és milyen szempontok, milyen érdekek mentén favorizál. A kutatás az egyes települések, egykori német mikrorégiók történeti, interetnikus bemutatására alapozva meghatározóan a helyi lakosság kvalitatív szempontú vizsgálatán, résztvevő megfigyelésen és a falumonográfiák, tematikus portálok, internetes fórumok elemzésén alapul. 2008-ban egy nemzetközi pályázat előkészítése, előzetes anyaggyűjtés, a téma irodalmának összegyűjtése, kritikai feldolgozása, kapcsolatfelvétel és terepbejárás a cél.

1.3. NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS ALKALMAZOTT KUTATÁSOK

1.3.1. A Polgárok és kormányzás a tudás alapú társadalomban címmel 2004-ben indult kutatás² megfelelő koncepcionális, tartalmi és politikai eszközt kíván kialakítani arra, hogy jobban érthetővé váljanak a biztonsági összefüggések a kibővített Európában, miközben felelős politikai válaszokat alakít ki a jövőbeli társadalmi krízisekre. A kutatás az európai integrációt állítja a középpontba és kritikusan vizsgálja a biztonság terén a közhatalom intézményes átfórmálását, újjáalakítását. Az Intézet által vezetett munkacsoport kutatási témája: az EU bővítése és a szomszédos országokhoz fűződő viszony kihatása a biztonságra, a stabilitásra és a szabadságra. Ebben az évben szintén nemzetközi konferencia megszervezésére kerül sor Budapesten, a kutatási eredményeket a Regió angol nyelvű kötetében teszik közzé.

1.3.2. A Nagyvárosi bevándorolt közösségek politikai integrációjának vizsgálata. Részvétel, szervezeti hálózatok, közpolitika lokális szinten című FP6 kutatási program³ keretében ebben az évben a kutatás eredményeinek feldolgozására és publikálására kerül sor. Befejeződik az intézményi adatfelvétel, sor kerül egy aggregált adatbázis létrehozására mind az intézményi, mind az egyéni adatfelvétel adataiból. A sajtó-tartalomelemzés módszertanával diszkurzív elemzések készülnek, és a kutatás eredményei alapján sor kerül a szakpolitikai ajánlások megfogalmazására is. A kutatási eredményeket Párizsban nemzetközi konferencián mutatják be.

1.3.3. A mediterrán és kelet-európai országok mint új bevándorlási célországok az EU-ban (IDEA) című kutatás 2007 elején indult, 10 partner együttműködésével.

1.3.4. KOMP – Kulturális, oktatási, művelődési program (2006–2008). A projekt befejező szakaszához érkezett, ennek keretében tanárok képzése és egy két nyelvű – szlovák-magyar – tanulmánykötet megjelentetésére fog sor kerülni.

1.3.5. EUMC Rasszizmust és idegenellenességet monitorozó program⁴. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (European Union Agency for Fundamental Rights, FRA) FRA RAXEN projektje keretében az Intézet a Jogtudományi Intézettel közös pályázata alapján 2007 márciusától kezdve várhatóan 2011 januárjáig elnyerte az Alapjogi Ügynökség magyarországi Információs Központ státuszát. A projektben vállalt ez évi feladatok: a 2007-es országjelentés frissítése. Egy, a rasszizmus, diszkrimináció ellen küzdő szervezetekre

² Az európai szabadság és biztonság változásai (The Changing Landscape of European Liberty and Security) címmel folyó FP6 kutatási program (2004–2009) keretében az Intézet koordinálja a 7. munkacsoportot.

³ A kutatást a Localmultidem FP6 keretprogram támogatja.

⁴ Sikeres pályázat esetén az EUMC támogatja.

vonatkozó 2005-ös tanulmány frissítése. A FRA 2007. évi jelentése magyar vonatkozású részeinek ellenőrzése, kiegészítése.

1.3.6. Oktatáspolitikai képzéssorozat Kárpát-medencei magyar értelmiségieknek⁵. A képzés olyan helybeli diplomás fiatalokat céloz meg, akik szerepet vállalhatnak a határon túli magyar oktatáskutatás fejlesztésében, a helyi és regionális, valamint országos oktatáspolitikák kidolgozásában. A cél olyan kompetenciák kibontakoztatása, melyek elsődlegesek a határon túli magyar oktatás minőségbiztosításában, intézményfejlesztésében, az EU-s pályázati források lehívásában és célszerű felhasználásában, modern oktatáspolitikák kidolgozásában és gyakorlatba ültetésében. A kiscsoportos interaktív felnőttképzést a magyarországi és határon túli oktatási szakemberek vezetik.

2.1. MAGYARORSZÁGI DISZCIPLINÁRIS ALAPKUTATÁSOK

2.1.1. Etnikai sztereotípiák a mai Magyarországon⁶. A 2006-ban megkezdett kutatás a magyarországi nem cigány etnikai kisebbségekre koncentrál. Azt vizsgálja, milyen sztereotípiák élnek a magyar lakosságban ezekről a kisebbségekről. A kutatás záró szakaszában a korábbi két felmérés adatainak számítógépes elemzésére kerül sor, ami elsősorban arra irányul, hogy mi a vizsgált népességben a sztereotípiaprofil, a sztereotípiák homogenitása és előítéletessége, valamint az auto- és heterosztereotípiák viszonya. A kutatás eredményeit kötetben adják közre.

2.1.2. Az etnicitás és kisebbségkutatás elméleti és módszertani irányai az antropológiában és etnológiában. Az Intézet antropológiai kutatócsoportjának koordinálásában folyó projekt célja egy olyan tanulmánykötet megalkotása, amely egyfelől valamiféle összegzés, át- és kitekintés volna a kutatás hazai és régiónkbeli állapotára, másfelől a kurrens akadémiai diskurzusok közvetítésével elméleti és módszertani fogódzókat adna a Magyarországon is egyre több egyetemen, intézetben, doktori iskolában végzett antropológiai kutatás és oktatás számára.

2.1.3. A magyarországi egyházak és a nemzetiségek (1920–1950)⁷. A négy évig folyó forrásfőltáró kutatás alapvető célkitűzése, hogy az egyes egyházi levéltárakban őrzött iratanyagok a témához kapcsolódóan legalább az egyházkormányzati iratait, az egyesületek, civilszervezetek, iskolák, és egy-egy mintaként kiválasztott plébánia anyagát is át kell tekinteni. A kutatás eredményeként az év végére rendelkezésre fog állni egy forráskataszter, amely a téma későbbi különböző szempontú feldolgozását teszi lehetővé. 2008-ban a következő levéltárak iratanyagának feltárására kerül sor: Szerb Ortodox Egyházmegyei Levéltár; Magyarországi Román Ortodox Egyház Levéltára; Prímási Levéltár, Veszprémi Püspöki Levéltár, Győri Püspöki Levéltár, Szombathelyi Püspöki Levéltár. Az év során a főltárt anyag egy részének - a két világháború közötti német nemzeti mozgalom és az evangélikus egyház viszonyához kapcsolódóan - szisztematikus feldolgozására, tanulmányban való közzétételére is sor kerül.

---

⁵ Szülőföld Alap által támogatott program.

⁶ A kutatást az OTKA támogatja.

⁷ A kutatást az OTKA támogatja.

2.1.4. A magyarországi kisebbségpolitika szakpolitikai elemzése. A kisebbségi törvény példája. A kisebbségpolitikát komplex döntéshozatali folyamatként értelmezve, a kutatás feltárja az 1993-as magyarországi kisebbségi törvénnyel és annak későbbi módosításaival, köztük a legfontosabb 2005-ös korrekcióval kapcsolatos folyamatokat. Fő kérdése az, hogy milyen folyamat, esetleges kompromisszum, konfliktus eredményeként, milyen szereplők érdekeit tükrözik a végül elfogadott jogszabályi döntések. 2008-ban befejeződik a forrásfeltárás és -elemzés, az érintett szakpolitikai szereplőkkel folytatott interjúk készítése, valamint megkezdődik a végső összegző elemzés írása.

2.1.5. Kisebbségi önkormányzati választások Magyarországon 1994–2007. Bizonyos, a választások elemzéséhez kapcsolódó politológiai szempontok felhasználásával az 1994–2007 közötti magyarországi kisebbségi önkormányzati választások már megkezdett összehasonlító vizsgálatának folytatása.

2.1.6. Kútforrások – héber és jiddis történeti források Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez. A hazai judaisztikai kutatás sok évtizedes adóssága az ország történetére, illetve a magyarországi zsidóság történetére vonatkozó héber (részben jiddis) források feltárása, feldolgozása és közreadása. A feladatot a Magyar Tudományos Akadémia Judaisztikai Kutatócsoportja vállalta fel, s a Kútforrások első, a kezdetektől 1686-ig terjedő időszakot átfogó kötetét – közel 15 évnyi munkával – 2003-ban tette közzé. Az ezt követő korszakok forrásanyaga lényegesen bőségesebb, jelenleg a következő források feldolgozása van folyamatban: az 1686-os budai ostrom közvetlen következményei, Ber Bolechov 18. századi héber nyelvű emlékirata, illetve Avraham Trebitsch *Korot ha-ittim* című krónika jellegű munkájának Magyarországra vonatkozó részei. Ehhez a kutatási programhoz kapcsolódik a Magyarországon megjelent jiddis nyelvű könyvek bibliográfiájának összeállítása is. A jegyzék jelenleg kb. 500 tételt tartalmaz.

2.1.7. Zsidó temetők feliratangjának dokumentálása, feldolgozása. A már évek óta az épp adódó pályázati lehetőségek függvényében végzett kutatás, most a Rothschild Foundation Europe három évre szóló támogatása jóvoltából biztosabb háttérrel kap. Ebben az évben a Csörsz utcai (Budapest) műemléki orthodox temető feldolgozását végzi el az MTA Judaisztikai Kutatócsoport. Az egyes temetők anyagának feldolgozása mellett megkezdődött egy adatbázis összeállítása is, amely azon zsidó temetők adatait tartalmazza, amelyekről valamiféle regisztráció – fényképek, műemléki dokumentáció, helytörténeti feldolgozás – rendelkezésre áll. Az adatbázis összeállításában több intézmény és szervezet vett részt – 2008 folyamán a honlapon is elérhetővé válik.

2.1.8. „A magyarországi irodalmak története” – héber és jiddis irodalom. Az MTA Irodalomtudományi Intézetének a következő évekre szóló nagy projektje egy olyan új irodalomtörténeti összefoglaló elkészítése, amely hangsúlyosan a magyarországi más nyelvű irodalmak történetét is magában foglalja. Ebből a következő témakörök feltárását és megírását végzi el az Intézet: Középkori és kora-újkori zsidó irodalom a 18. század végéig; Keresztény hebraisták; Héber irodalom a haszkala jegyében; Rabbiniikus irodalom a 19–20. században; Jiddis irodalom 19–20. században; Modern héber irodalom. Ebben az évben az egyes témakörökben elkészülnek az első vázlatok, illetve a témák részletes kidolgozási irányelvei, koncepcionális kérdéseinek meghatározása.

2.1.9. Héber kódextöredékek feltárása magyarországi közgyűjteményekben. A magyarországi héber kódextöredékek kutatója, tudományos közreadója Scheiber Sándor volt.

Az ő halála óta ez a tudományos munka megszakadt, pedig a közgyűjteményekben – elsősorban a kötetek restaurálása során – azóta is kerültek elő a kötetstáblákból értékes töredékek. A program hosszabb távú célkitűzése ezen töredékek számbavétele, azonosítása és publikálása. Az egyes évek tevékenysége nehezen tervezhető, mindig a könyvtárak jelzései alakítják.

2.2. MAGYARORSZÁGI INTERDISZCIPLINÁRIS ALAPKUTATÁSOK

2.2.1. *Kisebbségi önkormányzatok a 2006-os önkormányzati választások után. A roma, német, görög és ruszin kisebbségi autonómiák működése az átalakult viszonyok között.* Az elmúlt évben megkezdett kutatás azt vizsgálja, hogy a módosított kisebbségi joganyag hatására miként változnak a kisebbségi önkormányzatok helyzete, szerepe és esélyei. Az elemző munka - az 1993-as és a 2005-ös törvénynek a választási és a működési szabályokra vonatkozó összehasonlító elemzése, a kisebbségi önkormányzatok (1993–2006) történetének feldolgozása – első eredményei interneten és kötetben is elérhetővé válnak. A statisztikai elemzés elvégzése után az interjúzásra kijelölt települések kiválasztására, mélyinterjúk készítésére kerül majd sor az első és második Országos Önkormányzatok elnökeivel. A létrejött lokális kisebbségi önkormányzatoknál önkitöltős kérdőíves módszer alkalmazása.

2.2.2. *Identitás, migráció, modernizáció.*

A 2001. évi népszámlálási és más adatállományokat is alapul vevő makroszintű elemzés keretében ebben az évben a téma következő aspektusainak feldolgozására kerül sor: a magyarországi nemzetiségek pártpreferenciájának, választási magatartásának elemzése, annak vizsgálata, hogy az etnikai elem a választói magatartásban hogyan, miként érvényesül, a nemzetiségi oktatási, művelődési és tájékoztatási intézmények identitásszerkezetre gyakorolt hatásának elemzése.

2.2.3. *A Romák esélyegyenlősége Magyarországon. Az önkormányzatiság, a pozitív diszkrimináció, és az oktatás szerepe a romák helyzetének javításában – elméleti és gyakorlati modellek.*⁸ A kutatás keretében a BCE Közigazgatástudományi Karán „Esélyegyenlőség és kisebbségvédelem a közigazgatásban” szakirányú továbbképzési szak indul 2008 februárjában, e mellett a kutatás ez évi feladatai között a diszkrimináció tilalmának nemzetközi jogi és közösségi jogi szabályozási hátterének vizsgálata szerepel.

2.3. EGYÉB (TUDOMÁNSZERVEZŐ, ADATBÁZISÉPÍTŐ, FORRÁSFÖLTÁRÓ STB.) TEVÉKENYSÉG

2.3.1. Folytatódik a forrásföltárás a magyarországi nemzeti-etnikai kisebbségek legújabbkori történetéhez – a második világháború utáni migráció, a Kádár-korszak nemzetiségpolitikája, illetve a két világháború közötti német és magyar nemzetpolitikai stratégiák című kutatási témához – kapcsolódóan. A 2007. év eseményeivel kiegészítésre kerül a magyarországi kisebbségek kronológiája (1990–). Elkészül a kisebbségi törvény és későbbi módosításainak (1984–2007) és a magyarországi németek 1945 utáni történetének kronológiája.

2.3.2. Folytatódik a magyar kisebbségtörténet forrásainak föltárása és kiadása is. Ebben az évben az első bécsi döntés okmánytára és az erdélyi magyar eszmetörténeti irányzatokat bemutató dokumentumgyűjtemény jelenik meg. Részben az Intézet, illetve munkatársainak

⁸ A kutatást a Jedlik Ányos pályázat támogatja.

kordinálásával készül Magyarhermány 1944–1964 közötti kronológiája, valamint a Magyar Népi Szövetség 1944–1952 közötti történetére vonatkozó dokumentumgyűjtemény. Sor kerül Kárpátalja legújabbkori történetéhez kapcsolódóan egy szisztematikus forrásföltárásra. Ebben az évben elsősorban az 1918-as államfordulat hétköznapi történetéhez, R. Vozáry Aladár és *Az Óslakó* szerepéhez kapcsolódóan.

2.3.3. Folyamatosan gondozzuk a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jogszabályi adatbázisát (1945–). A több mint 2000 jogszabályt és az állami irányítás egyéb jogi eszközét tartalmazó, komplex adatbázis évente frissül, amelynek keretében kigyűjtésre és elemzésre kerülnek az elmúlt év (2007) kisebbségeket érintő jogi normái, illetve megvalósul a legfontosabb jogszabályok magyarázó-elemző kommentárokkal való ellátása is. Ebben az évben elkészül a kisebbségtörténeti portál, és folyamatosan bővül a honlapon megjelenített tartalom is.

2.3.4. Az Intézet munkatársai a fenti kiemelt, csoportos kutatások mellett 2008-ban folytatják egyéni kutatásaikat. 2008-ban Komoróczy Szonja és előreláthatólag Bakó Boglárka is megvédi PhD disszertációját, több munkatárs pedig a habilitációját készíti elő.